

**Aposel Pol bung xailong tela
mala rangua Kristo Lipuxindi
duwa long sabangga Pilipai.
Tauxu xailongga li ba,
Pilipai**

Namua Pol Bung Mala Na Pilipaidi

Pol bung xailongga li bungina wa salak yabania Rom. Pilipaidi disina haulingua na, binabu bung xailongga li bu harua xai sibuna, xaung bu harua ba murung sibuna manadi saing sabu manadi. Haringiadi ba heku daxap salaga rangua lipudi, bing disu mana Urana. Gamonua yaha, heku rung salak yabania, saing bo ba Pilipaidi gamodingdi diyaha xauna. Bo ba daxap riang oxatama Epaprodaitas, saing baladi ba haxek bagula soxi Timoti mala ranguadi. Baladi ba dimaxania mana lipuadi daharua ba bing disu mana Yudadi hanaunaungadingdi muga, bing Urana bagula xapdi muli. Pol bo ba disu mana king babundi, disu mana Kristo ing ganina. Hatanga ba daxap gamogamu mosiama baru, saing harua xai sibuna nadi mana haulingua disina na. Bung xailonginoa bila niani AD 61.

Haruanga Tuandi

- Haruanga mugamugangam (1:1-2)
- Harua xai sibuna xaung sabu mana Pilipaidi (1:3-11)
- Pol rung baru (1:12-26)

- Haringiadi ba duwa Kristo lipuxing maxu-namdi xaung disu mana Urana haruangoa (1:27-2:18)
- Pol riang oxatanam luwa (2:19-30)
- Baladi ba disu mana king babundi saing hatum haringina ba Kristo bagula libudi dimaring (3:1-4:1)
- Hatanga ba daxap gamogamu mosiama baru (4:2-9)
- Harua xai sibuna (4:10-20)
- Haruanga kimuam (4:21-23)

Haruanga Mugamugangam

¹ Amtam Pol Timoti. Amtam Kristo Yesu lipuxing oxatanamdi.

Am gasina xailongga li nang Urana lipuxing maringindi ataga rangua Kristo Yesu duwa long sabangga Pilipai, ang gagabu sabunga yana-mindi xaung sabunga lipuxing haulingamdi.

² Ngasabu ba Urana Tibura xaung Toxorata-mona Yesu Kristo tang atiding dimoti mang xaung ba tang dilibu gamoimdi duwa mosiu.

Pol Harua Xai Sibuna Na Urana

³ Ngaharua xai sibuna na Urana ngayua bung-ingbunginalo bungina ngahatumiang. ⁴ Mana sabunga longgalo ngasabu mang, bungingbung-inalo ngasabu xaung gamogua yaha, ⁵ namua na muga laing hatata, ababa nga mana ulek xai oxatanoa. ⁶ Baing hatumingagua haring ba Urana ungguti oxata xai maluxu mang ba, bagula libulibu oxatanoa mala laing baxagi mang mana Kristo Yesu xaidabinoa ma kimu.

⁷ Maring ba ngaxunomia ba gamogua yaha mang, namua na atigu mang. Heku ngawa lipu salak yabanama bila hatata kimbo ngabaxanga ulek xaiyua sabasabia, ngahatanga rangrang lipudi maxadingia ba maxuna. Ang long-galo ataga rangua nga mana oxata li, taxp sinaga rangua Urana mana kubolung atin dimoti.

⁸ Urana xabia hatumingagua xauna, binabu sanga ba baxanga nang ba Kristo Yesu libu nga atigu mang xaung ngabo sibuna ba ngabaguang muli.

⁹ Baing sabungagua bing: Ngabo ba kuboluim murungam sibuna bagula tubutubu mala, baing ina naga, xabiangaima mana Urana bagula maring, xaung suxuyangaima mana xai xaung diana bagula xai sibuna. ¹⁰ Ngasabu bila ba bu sanga ba axabia axamang baruamtadi daxai sibuna xaung sanga ba awa sigixingang sibuna, axola mana kubolu dian tela laing Kristo xaidabinoa ma kimu. ¹¹ Baing bagula abaxagi mana kubolu maringing aningonoa ma rangua Yesu Kristo, bu lipudi bagula diti Urana yanoa, disina yaya sabanga na.

Ulek Xaiyua Ilauyu

¹² Riagu hatuminga haringinam mana, ngabo ba axabia xai ba mauxangandi daxap nga ba, dahauli sibuna ulek xaiyua ila. ¹³ Binabu lipu haungingamdi duwasa mana xaitamoxi numanoa xaung lipu teladi, ding daxabia xai ba ngatuxu Kristo oxatanoa, saing mana namua naga ngawa salak yabania. ¹⁴ Baing mana namua ngawa salak yabania ba, riara ditaga

rangua Toxoratamona xumana daxap haringingua ba dili haringina dibaxanga ulek xaiyua, dimaxuwa te.

¹⁵ Maxuna, lipu teladi dibaxanga Kristo, gamodingdi didoa manga xaung dibo ba didali nga mana oxata li, binabu dibaxanga. Ning teladi, gamodingdi daxai binabu dibaxanga.

¹⁶ Adi gamodingdi daxai ba dibaxanga namua na muruding sibuna manga, namua na daxabia ba Urana ta nga la li bu ngahatanga rangrang lipudi maxadingia ba ulek xaiyua maxuna. ¹⁷ Ne adi gamodingdi didoa manga dibaxanga bu diti ding sibuding yadingdi. Namuadi dibaxanga dimaring te. Dahagaxa ba sanga ba diti mauxanganoa muli ba xap nga bungina ngawa salak yabania. ¹⁸ Ning heku namuadi dimaring kimbo dimaring te. Axamang tela te. Axamang sabanga bing daxanga baruamta disu mana bing dibaxanga Kristo. Binabu gamogua yaha!

Wane, baing bagula gamogua yahauyu, ¹⁹ namua na ngaxabia ba sabungaimdi digabu haulingua Yesu Kristo Aningonoa sina ba, tang dahauli nga maluxu'm mauxanganadi ba, binabu Urana bagula xap nga muli. ²⁰ Baing ngahatum haringing sibuna, ngata ragunga ba bagula memeyagu monga te. Tegu. Ngahatum haringina ba bagula ngamaxuwa maluxu'm axadi disok manga te. Ning hatata xaung bungingbunginalo Kristo bagula xap yaya sabanga mana axamang longgalo ngalibudi. Heku ngawa kimbo ngamati, bagula xap yaya sabanga. ²¹ Namua na nga ba hatumingagua haring ba nabu ngawa bing ngawa bu Kristo

xap yaya. Baing nabu ngamati, bing xai sibuna, namua na bagula ngataga sibuna rangua. ²² Nabu ngawauyu titia, bing oxatagua bagula aningona. Ne daxanga baruamta nga murugu mana? Ngaxabia te. ²³ Hatumingagu luwa mana dintang. Ngabo ba ngasauya titia li saing ngawa rangua Kristo, namua na bagula xai sibuna manga. ²⁴ Ning nabu ngawauyu titia, bing xai sibuna mang, namua na haringingaima sanga teguyu. ²⁵ Hatumingagua haring mana alaba, binabu ngaxabia ba bagula ngawauyu ranguang titia li, bu ngahauliang ba hatumingaim haringina tubutubu mala saing gamoimdi diyaha mana. ²⁶ Bagula ngawauyu ranguang titia li bu bungina ngama ranguang muli, sanga ba aiti Kristo Yesu yanoa sibuna mana namua abagu nga.

²⁷ Ne heku baraxinta sok manga. Ang sibuim bing alibu kuboluima sanga mana ulek xaiyua mana Kristo. Alibu bila ba bu nabu ngama ngabaguang kimbo nabu ngawa hasoya ngalungu naxuyangaima, bing bagula ngalungu ba ali haringina xaung hatumingaim taininau, saing agugunia saing asok bila lipu taininau, awaxata haringina bu axukxugia lipuadi ditatua ulek xaiyua ahatum haringina mana ba. ²⁸ Baing ngabo ba ngalungu ba axola sibuna mana maxuwanga mana adi duxukxugiang ba. Alaba bagula wa mogungua bu hatanga nadi ba bagula dahanggalang, ne Urana bagula xapkang muli, namua na ing sibuna wa haulingaima. ²⁹ Namua na Urana libu xai mang bungina sina ganangana nang bu ahatum haringina mana Kristo. Ne

alaba ing ganina te. Tegu. Libu xai mang bungina sina ganangana nang bu axap salaga Kristo yania xauna. ³⁰ Binabu hatata axap salaga bila ba, bila abagu sok manga muga, saing alungu ba tuxu ngauyu.

2

Kristo Tatuaina Binabu Tasu Mana King Babundi

¹ Bungina ataga rangua Kristo, alaba haringiang, maxuna? Kristo kubolung murung sibuna mang tatua atimdi, maxuna? Urana Aningonoa libuang ataga ranguang awa taininau, maxuna? Axap Kristo kubolunoa atina mang xaung kubolua usingang, maxuna? ² Baing ina naga, ngabo ba ngaxusunga ba alibu gamogua baxagi sibuna mana yahangua bila li: Bing atuxu hatuminga taininau, muruim sibuna mang, saing awa taininau sibuna xaung hatumingaimdi duwa taininau. ³ Labu atang muga mana lipu teladiu tai. Labu aiti yaimdi olangu tai. Ne atatuang asina yaya na teladi bila yadingdi didali angiasi. ⁴ Ang taining tainina labu alibu axadi dahauliang ing ganinau tai. Ne asai daxanga ba ahauli teladi xauna.

⁵ Hatumingaima bing sok taininau bila Kristo Yesu:

- ⁶ Maxuna ina Uranau,
ne haxi mana wa hasusu mana Urana te.
- ⁷ Ne yunga yabanoa,
sok hasusu mana lipu oxata olanggam,
sok lipu sibuna.

- 8 Baing lipudi dibagu wa lipu sibuna.
 Bila balau tatuaina,
 saing su mana Urana haruanganoa sanga
 mana yungaina ba mati.
 Wane, mati xai balingamia bila lipu salak
 yabanam!
- 9 Binabu Urana iti mahaing taxa eta lo,
 saing sina yaya na ba dali yaya longgalo,
- 10 bu axamang longgalo bagula digung kiding
 tuxundi bungina dilungu Yesu yanoa,
 axamang longgalo duwa long xaiya xaung
 hawa titia li xaung mari titi lunia,
- 11 saing suxunguxungu longgalo dibaxanga ba
 Yesu Kristo ina Toxoratamona,
 saing bila balau Urana Tibura bagula xap
 yaya sabanga.

Tawa Luliana Mana Titia Li

12 Riagu mana, murugu sibuna mang, ngabo
 ba asu mana haruangagua hatata bila waleu asu
 mana ma ba. Ne asu mana bungina ngawa
 ranguang ing ganinau tai. Tegu. Bing adali
 kuboluim mugamugangama, saing asu sibuna
 mana haruangagua hatata bungina ngawa ran-
 guang te. Bing ahaxi ba ahatanga ba aningonoa
 mana Urana xap kang muli, ahatanga xaung
 maxuwanga xaung lulunga. 13 Namua na Urana
 naga waxata maluxu mang bu muruim mana
 atuxu oxatanoa, saing haringiang ba alibu sanga
 mana murungang xai.

14 Mana kuboluim longgalo, labu ahati xaung
 ahakhaxiu tai, 15 bu axola mana kubolu dian tela
 xaung bu hatumingaimdi disigixinga, awa Urana
 garandi lipuadi sanga ba disu haruanga manadi

te. Maxuna, awa liwe mana lipu hatatamdi dimaring te xaung dilibu kubolu diang xangxana, ne ang ba asina liwe manadi bila hatungdi disina sabalunia mari titia. ¹⁶ Abaxanga nadi mana ulek xaiyua sina walingua, bu mana Kristo xaidabinoa, sanga ba ngaiti yagua ba lukingagua xaung makasangagua liwe mang hanggalang olang te. ¹⁷ Bola dung nga mati, saing sibigua bagula matuina mari bila hananianga nungingam ila rangua Urana. Ning ang ba, ahatum haringina. Baing ina naga, oxatua atuxu mana Urana bagula wa bila hananianga xauna. Binabu ngayaha ranguang. ¹⁸ Bila balau, bing ayaha rangua nga xauna.

Timoti Xaung Epaprodaitas

¹⁹ Nabu Toxoratamona Yesu muruna, bing ngabo ba ngasoxi Timoti mala ranguang sap, bu nga xauna sanga ba ngayaha bungina xap naxuyangaima ma muli rangua nga. ²⁰ Nga lipuxigu tela bila ina te. Maxung sibuna muruna ba hauliang bu awa xai. ²¹ Namua na lipu longgalo dibagu mana ding sibuding murungadinga. Ne dahatumia Yesu Kristo murunganoa te. ²² Ning ang gaxabia ba Timoti hatanga ba kubolundi daxai, namua na hauli nga mana ulek xai oxatanoa bila gara tela hauli tibuna. ²³ Binabu ngabo ba ngasoxi mala ranguang sap, ne ngabo ba ngaxabia baraxinta bagula sok manga to. ²⁴ Baing hatumingagua haring ba haxek sibuna bagula Toxoratamona xaxa daxangua bu nga sibugu ngama ranguang.

²⁵ Ne hatata ngahatum ba xai mana ngasoxi Epaprodaitas goxoya mala ranguang. Ina riagu hatuminga haringinama, xaung riagu oxatama, xaung riagu oxata li haunginganama. Baing xauna ina lipuxim ulekkama, lipua asoxi ma rangua nga bu hauli nga. ²⁶ Atina mang, saing hatum xumana namua na xabia ba alungu naxuyangua ba busi. ²⁷ Maxuna busi, saing haxek ba mati. Ning Urana usinga. Ne ing ganina te. Usinga nga xauna, nam ayangagu buk. ²⁸ Binabu ngabo sibuna ba ngasoxi mala ranguang, bu bungina abagu muli sanga ba gamoimdi diyaha, saing mauxangana ngaxunumia mang bagula maxana monga. ²⁹ Binabu mana Toxoratamona yanoa bing axap xaung gamoimdi diyaha sibuna. Xauna, asina yaya na xaung lipuadi na bila ina. ³⁰ Namua na haxek ba mati namua na tuxu Kristo oxatanoa ba. Xabia sanga ba mati, ne maxuwa te ba xap yabaima ba hauli nga namua na awa hasoya.

3

Tataga Rangua Kristo Dali Axamang Longgalo

¹ Tauna, riagu hatuminga haringinam mana, baraxing baraxinta disok, bing gamoimdi diyaha namua na ataga rangua Toxoratamona! Nabu ngabung haruanga maxang taininau nang bila waleu ngabung nang, makasa manga te. Baing bagula hauliang ba amaxania.

² Amaxania mana lipu sangga hanggalangian-ganamdi. Ding bila koma abungindi. Dilibu

kubolu diana, diyum lipudi ba duxuxu sang-gadingdi bu duwa Urana lipuxindi. ³ Ning kira tawa Urana lipuxing sibundi. Aningonoa naga haringia kira ba tasabu mana. Taiti Kristo Yesu yanoa namua na libu kira tawa Urana lipuxindi. Tahatum haringina bila ba. Ne lipu titiam kubolunoa, tegu. ⁴ Ning nabu maxuna lipu kubolunoa sanga ba libu sok maringina Urana maxania, bing hatumingagua haring ba bagula ngawa lipu maringing sibuna.

Nabu lipu tela hatum ba kubolunoa sanga ba libu sok maringina Urana maxania, bing nga ba ngadali kubolunoa. ⁵ Duxuxu sanggagua mana xaidap 8 kimuya mana baugu hayau nga. Nga Isrel tela, bakbagigua Benyamin. Wane, nga Hibu tela sibuna. Xauna nga Parisi tela, ngasu maringing sibuna mana hanaunaungua. ⁶ Xauna, ngahaxi sibuna ba ngasina salaga na sabungua. Baing ngasu mana hanaunaungua, ngadali tela te.

⁷ Muga ngahatum ba axadi ba dahauli nga sibuna ba ngasok maringina Urana maxania. Ning hatata ngabagudi axamang olangdi, namua na ngabo ba ngaxabia Kristo. ⁸ Ne axadi ba ding ganiding te. Tegu. Ngabagu axamang longgalo duwa axamang olangdi, namua na ngataga rangua Toxoratamona ngayua Kristo Yesu dali sibuna axamang longgalo. Mana namua ngabo ba ngaxabia xai sibuna, ngahitixiya axamang longgalo duwa olang. Ngahatumiadi bila yoxodi bu sanga ba ngatuxu Kristo haringina, ⁹ xaung bu sanga ba ngataga sibuna rangua. Kubolugu ngasu mana hanaunaungua libu nga ngawa

maringina Urana maxania te. Tegu. Hatumin-gagu haringina mana Kristo ba, oxatana naga. Urana daxanganoa mana libu tawa maringina maxania bing kubolu hatuminga haringinama naga. ¹⁰ Ngabo ba ngaxabia Kristo xaung mesanganoa muli haringinganoa. Xauna, ngabo ba ngagabu ngaxap salaga bu ngasok bila ina mana matianoa. ¹¹ Namua na ngabo sibuna ba Urana iti nga mesa muli mana matiagua kimuya.

Pol Haxi Ba Xap Haxuyangua

¹² Ne bola ahatum ba ngaharua ba ngaxap axadi ba masup, kimbo ngasok maringina masup? Tegu. Ne ngaluki haringina bu ngasok lipua Kristo Yesu bo ba ngasok bila bungina mogu nga. ¹³ Riagu hatuminga haringinam mana, ngahatum ba ngasok bila ba masup? Tegu. Ning axamang taininau ngalibu bila lipu lukingam. Ngabagu ubugia te. Ngahaturu nga mana axadi duwa muga manga. ¹⁴ Bila balau ngaluki haringina laing ngasok mana ragua bu ngaxap yahangua. Yahanga ba Urana wagi nga mahaing long xaiya mana, namua na ngataga rangua Kristo Yesu.

¹⁵ Kira lipu aningoningoam haringindi bing taxap hatuminga na bila ba. Baing nabu ang hatumingaim taininau te mana haruanga hataina ngabung la li, bing Urana bagula hatanga rangrang masok nang. ¹⁶ Ne axamang sabanga bing tahaxa walingaria sanga mana kubolua Urana hatanga masok makira.

¹⁷ Riagu hatuminga haringinam mana, ang longgalo bing alibu kuboluadi disu mana kuboluadi ngahatangadi nang, saing atubatuba mana lipuadi disu mana kimam babundi. ¹⁸ Namua na lipu xumana diyamu Kristo xaing balingama binabu duwa bixuandi. Ngabalang bila ba bunging xumana masup, saing hatata ngabalang muli xaung maxagu langindi. ¹⁹ Subingadinga bing hanggalangiangua, urana dingia bing sangga murunganoa, xaung kuboluding memeyamgadi ba dahasua manadi. Hatumingadingdi dahaxi mana titia li. ²⁰ Ne kira ba, yabaroa wa long xaiya. Baing tabagu taragu mana Lipu Xabinga Muliama sauya ri ma. Lipua ba Toxoratamona Yesu Kristo. ²¹ Ina haringing sibuna binabu sanga ba ta axamandi hawa maina. Mana haringingana ba bagula xugia sanggara titi-amgadi li bu disok bila ina sanggang ralanama.

4

¹ Riagu hatuminga haringinam mana, murugu sibuna mang, saing atigu mang. Ang bila haxuyangagua ngamakasa ba ngaxap. Baing bungingbunginalo gamogua yaha mang. Riagu mana, murugu sibuna mang, haruanga longga li ngabaxanga nang hatanga nang ba ali haringina rangua Toxoratamona baru. Binabu bing alibu bila ba.

Pol Haringiadi

² Ngaxusunga Yuodia Sintike tang haringina ba tang gawa hatuminga taininau, namua na tang

gataga rangua Toxoratamona. ³ Baing ngaxusun-gaung riagu sibuna, oxatara taininau, ba uhauli haing luwadi ba. Tang duwaxata haringina digabu nga mana oxata ulek xaiyama. Tang duwaxata rangua Klemen xaung riagu oxatam teladi ding yadingdi duwa xailong walingamia.

⁴ Bing gamoimdi diyaha bungingbunginalo namua na ataga rangua Toxoratamona. Nga-harua muli ba: Gamoimdi diyaha! ⁵ Kuboluim xaringana bing wa sabasabia bu lipu longgalo dibagu. Toxoratamona malinganoa ma haxek ba. ⁶ Labu ahatum xumana mana axamang telau tai. Ning mana axamang longgalo, asabu na Urana, abala ba araxap mana baraxinta, saing axusunga ba hauliang. Xauna, aharia xai sibuna na mana axadi libudi mang. ⁷ Baing ina naga, Urana kubolung gamogamu mosiama bagula wasa mana gamoimdi xaung hatumingaimdi, namua na ataga rangua Kristo Yesu. Baing kubolung gamogamu mosiama ba, dali axamang longgalo sanga ba taxabia.

⁸ Riagu hatuminga haringinam mana, axamang taininau muli ngabo ba alibu: Baraxing baraxinta maxundi, baraxing baraxinta daxap yaya, baraxing baraxinta dimaring, baraxing baraxinta sigixingading, baraxing baraxinta dilibu kira tayaha, baraxing baraxinta taharua xai manadi, baraxing baraxinta daxai sibuna, baraxing baraxinta daxai ba taiti yadingdi, bing ahatumhatumiadi. ⁹ Baraxing baraxinta atubatudadi rangua nga manadi, kimbo axapdi rangua nga, kimbo alungu nga ngaharua manadi ba, kimbo abagu nga ngalibudi, bing alibulibu

kuboluadi ba. Baing ina naga, Urana lipu gamogamu mosiama bagula wa ranguang.

Pol Harua Xai Sibuna Mana Haulingua

¹⁰ Gamogua yaha sibuna saing ngaharua xai sibuna na Toxoratamona, namua na hatata ahatumia nga muli saing asina haulinga li nanga. Maxuna, waleu ma ahatumia nga, ne daxanga te ba ahauli nga. ¹¹ Ngabung haruanga li namua na ngaraxap mana axamang tela te. Tegu. Namua na ngatubatuba nga ba gamogua wa xai, heku baraxing baraxinta disok manga. ¹² Nabu xalingigudi diraxap, kimbo xumana, ngaxabia daxanga ba gamogua wa xai. Baraxing baraxinta disok manga, ngaxabia daxanga ba gamogua wa xai. Heku gamogua baxagi kimbo gesaga xap nga. Heku xalingigudi xumana kimbo ngaraxap. ¹³ Sanga ba ngalibu axamang longgalo mana haringinga Kristo sina nanga ba.

¹⁴ Ne alibu kubolu xai sibuna bungina ahauli nga mana mauxangagua. ¹⁵ Ang Pilipai mana, ahatum muli to. Bungina ngaxap ulek xaiyua ma ranguang muga, saking ngasauya probinsia Masedonia ngala, sabunga long telam tela hauli nga siangia te. Ang ganim ba. ¹⁶ Wane, baing bungina ngawa long sabangga Tesalonaika xauna, ang gasina haulingua nanga bunging luwa. ¹⁷ Ngaharua bila li namua na ngasai mana haulinga tela ranguang te. Tegu. Ngabo ba Urana haxuya nang sabanga mana kuboluim haulingama. ¹⁸ Ngaxap yahanga sabangua ranguang, binabu ngaraxap te. Xalingigu xumana

namua na ngaxap sianga asina nanga Epapro-daitas rimania. Urana bagu yahangaima sanga sibuna ba, saing yaha sibuna mana. Yahangaima bila hananianga saminam maxania. ¹⁹ Baing Urana ngayua xalingindi subingading te. Binabu bagula sina axamang longgalo araxap manadi nang, namua na ataga rangua Kristo Yesu.

²⁰ Taiti Urana Tibura yanoa bungingbunginalo! Maxung sibuna!

Haruanga Kimuam

²¹ Aharua xaidap xai yagia na Urana lipuxing longgalo, ding duwa iniadi namua na ditaga rangua Kristo Yesu. Riara hatuminga haring-inamdi duwa rangua nga daharua xaidap xai nang. ²² Urana lipuxing longgalo la li daharua xaidap xai nang. Baing teladi xauna, dituxu oxatua Sisa numania, ding daharing ba daharua xaidap xai nang.

²³ Ngasabu ba Toxoratamona Yesu Kristo atin dimoti mana aningoimdi. Maxung sibuna.

Urana Xuana
The New Testament and portions of the Old
Testament in the Mato Language of Papua New
Guinea
Nupela Testamen na sampela hap Oldpela Testamen
long tokples Mato long Niugini

copyright © 2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mato

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2023-11-13

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 13 Dec 2023

55f62369-23de-5cfa-956d-f88a05cead65